Lakivaliokunnalle
Kuuleminen 13.6.2023

Dnro K2023-20 1(3)

12.6.2023

Lausuntopyyntönne: U 14/2023 vp, kuuleminen lakivaliokunnassa 13.6.2023

LAUSUNTO VALTIONEUVOSTON KIRJELMÄSTÄ EDUSKUNNALLE EUROOPAN KOMISSION EHDOTUKSESTA EUROOPAN PARLAMENTIN JA NEUVOSTON ASETUKSEKSI RIKOSOIKEUDELLISTEN MENETTELYJEN SIIRTÄMISESTÄ (U 14/2023 VP)

Suomen Asianajajaliitolta (jäljempänä ”Asianajajaliitto”) on pyydetty lausuntoa valtioneuvoston eduskunnalle 8.6.2023 antamasta kirjelmästä U-14/2023 vp, joka koskee Euroopan komission ehdotusta Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi rikosoikeudellisten menettelyjen siirtämisestä (jäljempänä ”asetusehdotus”), sekä ehdotuksesta laaditusta muistiosta.

Asianajajaliitto jakaa komission näkemyksen siitä, että EU:ssa tarvitaan yhteisiä sääntöjä liittyen rikosoikeudellisiin menettelyihin. Asianajajaliitto suhtautuu kuitenkin kriittisesti ja ennenaikaisesti asetusehdotuksessa esitettyihin muutoksiin. Asianajajaliitto katsoo, että ensisijaisesti rikokset tulee selvittää ja niihin liittyvä rikosoikeudellinen prosessi käsitellä siinä valtiossa, jossa rikos on tapahtunut.

Ehdotuksen yhtenä tavoitteena on oikeuden toteutumisen edistäminen. Oikeuden toteutumisen edistäminen ei saa missään olosuhteissa tarkoittaa oikeusturvan kaventumista. Näemme, että asetusehdotuksessa esitetyt muutokset voivat olennaisella tavalla heikentää rikoksesta epäillyn oikeusturvan toteutumista.

Henkilön oikeusturvan kannalta on ensinnäkin pidettävä ongelmallisena sitä, että ehdotuksen 1 artiklan mukaan asetuksen soveltaminen alkaisi siitä hetkestä, jolloin henkilö todetaan epäillyksi. Syytä epäillä -kynnys on niin Suomessa kuin myös yleiseurooppalaisesti verrattain matala, ja esitutkinnan aloittamiseen liittyvä harkinta on useimmiten yhden virkamiehen vastuulla. Oikeusvaltiossa henkilön syyttömyysolettaman tulee jatkossakin olla rikosprosessin ehdoton lähtökohta. Asianajajaliiton näkemyksen mukaan asetusehdotuksen soveltamisalan voidaan nähdä olevan periaatteellisella tasolla ristiriidassa syyttömyysolettaman kanssa, sillä pelkkä epäily rikokseen syyllistymisestä voisi johtaa henkilön vastentahtoiseen siirtämiseen paitsi toiseen EU-maahan myös toisen EU-maan rikosoikeusjärjestelmän piiriin.

Asetusehdotuksessa on pyritty kaventamaan yksittäisen virkamiehen valtaa siten, että ennen kuin rikosoikeudellisen menettelyn siirtämispyyntö toimitetaan pyynnön vastaanottavalle viranomaiselle, pyynnön esittävän valtion tuomarin, tuomioistuimen, tutkintatuomarin tai yleisen syyttäjän on validoitava pyyntö. Asianajajaliiton näkemyksen mukaan tämän ei kuitenkaan voi katsoa olevan henkilön oikeusturvan toteutumisen kannalta riittävä toimenpide, sillä asetusehdotuksessa ei ole asetettu vaatimuksia esitutkinnan suorittamiselle tai edes syytteen nostamiselle. Huolena on, että siirtämispyyntöjä tultaisiin tekemään rikosprosessin hyvin varhaisessa vaiheessa ilman objektiivista harkintaa. Nähdäksemme oletettava skenaario on se, että prosessi muodostuu inkvisitoriseksi. Käytännössä huolena on myös mahdollisuus siitä, että esitutkintaviranomainen tulee tosiasiassa päättämään siirroista, ja syyttäjä tulee toimimaan muodollisena hyväksyjänä ja siirtojen mahdollistajana.

Asianajajaliitto pitää mainittua skenaariota niin objektiivisuuden vaarantumisen sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen näkökulmasta erittäin huolestuttavana. Euroopan unionin sisällä on ollut nähtävissä demokratia- ja ihmisoikeuskehityksen kaventumista erityisesti Puolassa ja Unkarissa eivätkä unionin maiden rikoslainsäädännöt ja rangaistusseuraamusjärjestelmät eivät ole yhteneviä. Onkin äärimmäisen huolestuttavaa, että samanaikaisesti kun demokratia ja ihmisoikeudet kaventuvat osassa unionia, mahdollistettaisiin lainsäädännöllisesti sellaisten tilanteiden syntyminen, jossa henkilö voidaan siirtää omasta tahdostaan riippumatta sellaisen unioniin kuuluvan valtion rikosoikeusjärjestelmän piiriin, jossa esimerkiksi seksuaalivähemmistöön kuuluvan ihmisoikeuksia rajoitetaan ja loukataan.

Asianajajaliiton näkemyksen mukaan asetusehdotus mahdollistaa myös hyvin alhaisella kynnyksenä ns. rikosoikeusjärjestelmäshoppailun. Ehdotus voi toteutuessaan johtaa siihen, että henkilö pyritään siirtämään toiseen maahan esimerkiksi sen takia, että yksittäinen esitutkintaviranomainen tai syyttäjä pitää suomalaisia rangaistusseuraamuksia liian alhaisina. Epäillyn oikeusturvan kannalta tällainen on kestämätöntä. Toteutuessaan asetus voisi johtaa ankarimman seuraamusjärjestelmän valintaan, mikä puolestaan voisi johtaa paitsi kohtuuttomuuteen yksittäisen henkilön näkökulmasta myös tiettyjen valtioiden oikeusjärjestelmien ylikuormittumiseen.

Unionin sisäinen rikosjärjestelmäshoppailu voi myös altistaa henkilön ihmisoikeusloukkauksille. Euroopan neuvoston kidutuksen vastainen komitea (CPT) vierailee säännöllisesti unionin alueella sijaitsevissa vankiloissa. Kidutuksen vastaisen komitean mukaan esimerkiksi Liettuan vankiloissa on lukuisia puutteita, eivätkä tietyt vankilat täytä Euroopan ihmisoikeussopimuksen vaatimuksia. Näin ollen on pidettävä todennäköisenä, että toteutuessaan asetus tulisi johtamaan siihen, että Euroopan unionin sisällä, myös Suomesta, siirrettään henkilöitä suorittamaan tuomioitaan olosuhteisiin, joissa rikotaan sekä Euroopan ihmisoikeussopimusta että Euroopan unionin perusoikeuskirjan velvoittavia ihmisoikeusnormeja.

Suomen tulee edistää unionin maiden rikosoikeusjärjestelmien ja rangaistusseuraamusten harmonisointia. Rikosoikeudellisten menettelyjen siirtämiseen tulee kuitenkin suhtautua suurella varauksella niin kauan kuin rikosoikeusjärjestelmät, vankilalaitokset, rangaistusten pituudet sekä esimerkiksi se, milloin vanki pääsee ehdonalaiseen vapauteen, vaihtelevat huomattavalla tavalla unionin alueella. Asianajajaliitto katsoo, että rikosoikeudellisten prosessien ja seurausten harmonisointi Euroopan unionin alueella on ehdoton edellytys rikosoikeudellisten menettelyjen siirtämistä koskevan asetuksen täytäntöönpanolle.

Mikäli asetusehdotusta tullaan Suomen taholta viemään eteenpäin, tulisi ehdotukseen sisällyttää oikeusturvavälineet, joihin rikoksesta epäilty voisi turvautua jo siirtoa pyytävässä valtiossa. Epäillyllä tulisi olla oikeus saattaa siirtoa koskevan pyynnön laillisuus ja asianmukaisuus tuomioistuimen arvioitavaksi jo ennen siirtoa koskevan pyynnön lähettämistä vastaanottajavaltiolle.

Helsingissä 12. päivänä kesäkuuta 2023

SUOMEN ASIANAJAJALIITTO

PL 194, FI-00101 Helsinki puh. +358 (0)9 6866 120 info@asianajajaliitto.fi asianajajaliitto.fi
PB 194, FI-00101 Helsingfors info@advokatforbundet.fi advokatforbundet.fi

SUOMEN ASIANAJAJALIITTO
FINLANDS ADVOKATFÖRBUND

Niko Jakobsson
Suomen Asianajajaliiton pääsihteeri

LAATI

Asianajaja Pekka Ylikoski, Asianajotoimisto Justitum Oy, Helsinki

Suomen Asianajajaliiton lausunnot valmistellaan oikeudellisissa asiantuntijaryhmissä, joiden toiminnassa on mukana noin 120 asianajajaa. Tämä lausunto on valmisteltu rikosprosessioikeuden asiantuntijaryhmässä.